

250.000 WAARNEMINGEN!

Johan den Boer & Bart Graatsma, Computerbeheergroep Natuurhistorisch Genootschap, Maastricht

Op 9 februari j.l. is door de Computerbeheergroep van het Natuurhistorisch Genootschap de 250.000ste waarneming opgeslagen in INVENTAR. Het Genootschap beschikt hiermee over de grootste particuliere elektronische waarnemingenverzameling van Nederland.

In dit artikel willen wij de 'magische' 250.000-ste waarneming aan een nadere analyse onderwerpen. In tabel I zijn de "kale" gegevens weergegeven, zoals die in de centrale Genootschaps-computer te vinden zijn. Elk gegeven zullen wij in het vervolg van dit artikel nader bespreken.

DE COLLECTIE PSE

De waarnemingen in INVENTAR zijn gelabeld met een zgn. collectiecode. De collectie PSE omvat de streeplijsten (E) van de Plantenstudiegroep (PS) van het Natuurhistorisch Genootschap.

De bewuste 250.000ste waarneming is dus vastgelegd op de 713e geregistreerde streep-

lijst van de Plantenstudiegroep.

Behalve streeplijsten — die door de Stichting FLORON en het Rijksherbarium zijn ontwikkeld — kent de Plantenstudiegroep ook nog door het Natuurhistorisch Genootschap ontworpen "schrijflijsten" en losse waarnemingskaartjes als brondocumenten (zie ook DEN BOER & GRAATSMA, 1992).

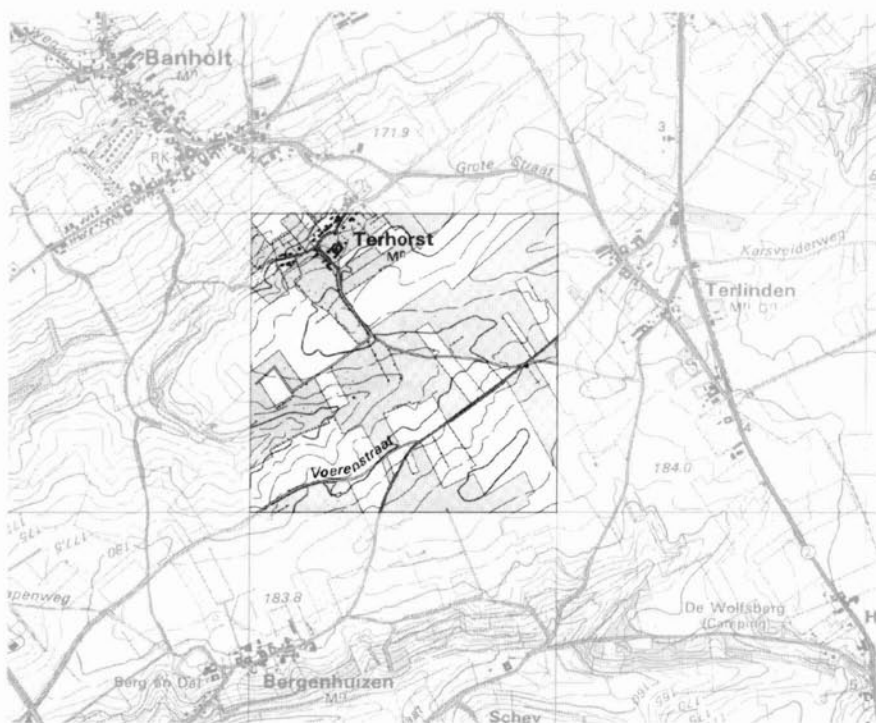
Ook andere studiegroepen kennen verschillende collecties brondocumenten.

Streeplijsten worden ingevuld, indien men van het te onderzoeken gebied zoveel mogelijk soorten, van (zeer) zeldzame tot (zeer) algemene, wenst te noteren. Op streeplijst PSE.007.13 zijn overigens slecht zo'n 73 planten aangestreept. Dit ligt onder het gemiddelde, maar is gezien de datum van waarnemen (29 oktober) juist opmerkelijk veel!

De collectie PSE omvat op dit moment in totaal 92.011 waarnemingen en is daarmee de grootste collectie binnen de INVENTAR-bestanden van het Genootschap.

HET GEBIED 62.32.51

De code 62.32.51 staat voor een vierkante kilometer met daarin het dorpje Terhorst ten zuidoosten van Banholt (figuur 1). De provincie Limburg bestaat in totaal uit zo'n 2528 van deze zgn. kilometerhokken, ook wel kilometerblokken of atlasblokken genoemd. De code van het "atlasblok" is opgebouwd uit 3x2 cijfers en is gebaseerd op de klassieke

FIGUUR 1. Het bewuste km-hok 62.32.51 (schaal 1:25.000).

TABEL I. Gegevens van de 250.000ste waarneming.

PSE.007.13	Streeplijsten Plantenstudiegroep
62.32.51	Banholt
BLI	E.N. Blink, Gronsveld
29-10-1993	
51 001767	<i>Taraxacum officinale</i> , Paardebloem

uurhok- c.q. kilometerhok-aanduiding volgens de kaartblad-indeling van de topografische kaart van Nederland van vóór 1990 (vgl. STAATSBOSBEHEER, 1981).

Overigens, de hokken op de grens met België, Duitsland, Brabant en Gelderland beslaan minder als een vierkante kilometer Nederlands gebied.

Uit kilometerhok 62.32.51 zijn in totaal 75 waarnemingen van planten en 8 waarnemingen van zoogdieren in de centrale Genootschapscomputer opgeslagen. Van andere soortgroepen zijn op dit moment geen waarnemingen geregistreerd.

WAARNEMER BLI

De code BLI betreft de zgn. waarnemerscode. Dit is een door de waarnemingensecretaris van de betreffende studiegroep danwel door de Computerbeheergroep aan de waarnemer toegekende 3-lettercode. BLI staat hier voor E.N. Blink.

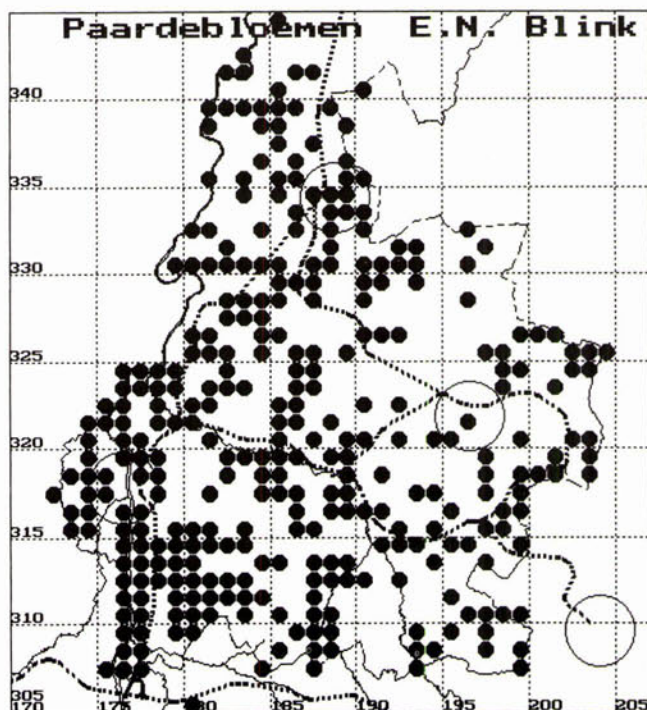
Eduard Blink mag met recht "topscorer" onder de waarnemers genoemd worden (figuur 2). Maar liefst 60.059 van de bij het Genootschap opgeslagen waarnemingen van planten zijn van zijn hand: bijna een kwart van het totale aantal waarnemingen! Een groot aantal daarvan zijn door hemzelf thuis op een eenvoudige PC in INVENTAR ingevoerd. Als (waarnemingen)secretaris van de Plantenstudiegroep is hij ook een trouw bezoeker van de "2e woensdagavond-in-de-maand", het vaste tijdstip waarop leden van de Plantenstudiegroep in het winterseizoen hun waarnemingen in het Natuurhistorisch Museum Maastricht invoeren in het centrale computersysteem van het Genootschap.

Eduard is een fervent kilometerhokken-streper, daar waar anderen vaak juist alleen de op voorhand als interessant te boek staande gebieden bezoeken.

Volledigheid en nauwkeurigheid van de inventarisatie staan bij hem hoog in het vaandel. Veel van het werk is verricht tijdens het "donderdagochtend-programma" van de Plantenstudiegroep. In het seizoen heeft de Plantenstudiegroep nagenoeg elke zaterdag een excursie, waarvan ongeveer de helft in het (nabije) buitenland. De op donderdagochtenden door Eduard geleide excursies bleven altijd binnen Limburg en onder "de lijn Susteren" (figuur 3).

FIGUUR 2.

De waarnemer Eduard Blink in actie tijdens een Plantenstudiegroep-excursie in Zuid-Limburg (7 september 1991) (foto: B. Graatsma).

FIGUUR 3.

De km-hokken waarin door Eduard Blink in Zuid-Limburg de Paardebloem (Taraxacum officinale) werd waargenomen en vastgelegd in het INVENTAR-waarnemingen-archief van de Plantenstudiegroep (momentopname februari 1994).

DE DATUM 29-10-1993

Op 2 oktober 1993 werd door de Plantenstudiegroep het veldseizoen '93 afgesloten met de traditionele "bonte avond" in Herberg De Swaen te 's-Gravenvoeren. Gezien de datum van de magische waarneming was dit achteraf te voorbarig.

DE SOORTGROEP 51

De soortcode bestaat uit twee delen. Het eerste deel is gebaseerd op de uniforme soortcodering van het CBS/BIC en geeft de soortgroep aan. Daarbij staat 51 voor "Hogere Planten".

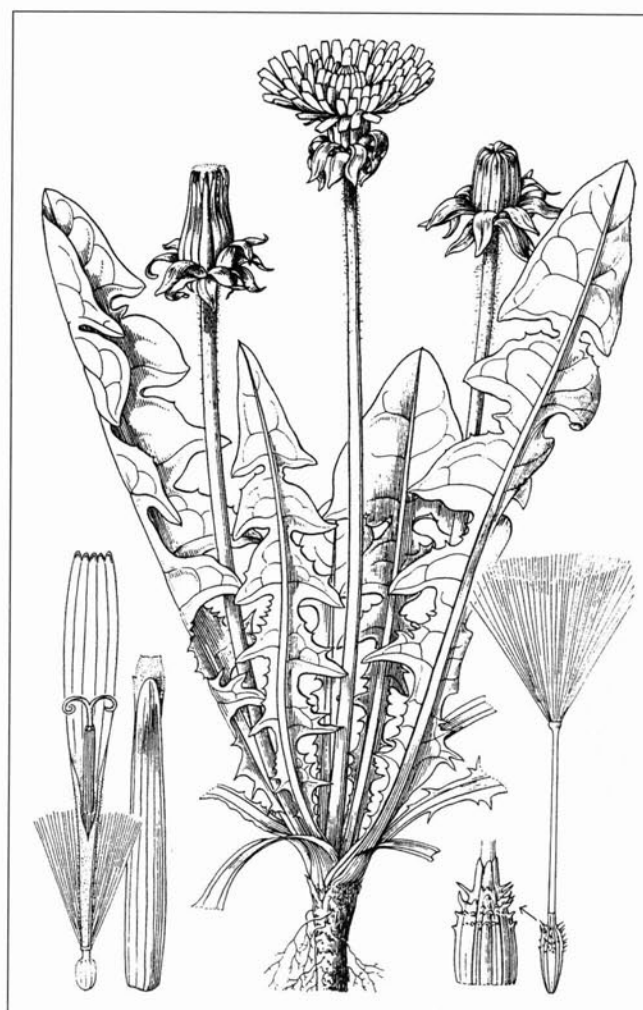
Hierbij dient de aantekening gemaakt te worden, dat het alleen de plantesoorten betreft met een officieel Nederlands (standaard)-nummer conform de Standaardlijst van de Nederlandse Flora 1990 (VAN DER MEIJDEN *et al.*, 1991) als tweede deel van de soortcode. In onze regio worden evenwel ook planten aangetroffen, die in die zin (nog) niet officieel erkend zijn. Deze planten heeft de Computerbeheergroep zelf van een nummer voorzien, waarbij voor de soortgroep de code BE (België) gekozen is, omdat de naamgeving van die soorten gebaseerd is op de Belgische Flora van DE LANGHE *et al.* (1988).

Van soortgroep 51 zijn in de centrale Genootschapscomputer inmiddels (februari 1994) 192.433 waarnemingen opgeslagen. De overige waarnemingen zijn verdeeld over de soortgroepen: Zoogdieren, Vogels, Herpetofauna en Vlinders.

DE SOORT 51 001767

De waargenomen soort *Taraxacum officinale*, de "gewone" Paardebloem, ons bekendste "onkruid" en een van de meest algemene soorten van de Europese flora (figuur 4), heeft 1767 als officieel Nederlands (standaard)nummer (VAN DER MEIJDEN *et al.* 1991).

Van deze soort zijn in ons land niet minder dan 70 streek- of volksnamen gelokaliseerd en geregistreerd. Het bekende "Woordenboek der Nederlandsche Volksnamen van Planten" van Heukels uit 1907 geeft maar liefst 167 volksnamen van diezelfde paarde-

FIGUUR 4.
De Paardebloem
(*Taraxacum officinale*)
(uit: ROSS-CRAIG,
1979).

bloem (HEUKELS, 1907).

Streek- of volksnamen zeggen vaak iets over de eigenschappen of vormen van de betreffende soort. Om te kunnen vaststellen met welke soort we te maken hebben en of daaraan bepaalde (al dan niet vermeende) geneeskrachtige werkingen of magische danwel beschermende krachten werden toegekend, is kennis van die namen een eerste vereiste. Daarnaast geeft de geografische verspreiding van bepaalde volksnamen ons een indruk omtrent de draagwijdte van religie, heiligenverering, taboe, vooroordeel, bijgeloof en folkloristische gebruiken (STERK, 1987). Zo dragen de volksnamen van de Paardebloem elementen in zich van allerlei aard, zoals vorm (boterbloem, dissel, ganzetong, hondstong, pluimbol, pluimpje), voeding (beddepijpers, bitterplant, konijnengroen, melkbloem, melkwied, molsla, paardesla, pisbloom, suikerijblomme, veldsla, zoermelk), kinderspel (brievenbesteller, kaarsjes, kettinbloem, oorringen, uitblazertjes), religie (papenblad, papenstoelen, papenbloemen, papekruid) of

geneesmiddel (erdgalle, gal, kankerbloem, schurftbloem). Speciaal voor (Zuid-)Limburg kunnen we naast de alom bekende molsla als volksnamen noteren: gal, kettekroet, kettin-genstronk, luusblom, peetsjblom, pisbloom, soermelk en zoermelk.

Al die volksnamen hebben zonder uitzondering betrekking op de enige (toenmaals) bekende paardebloem: *Taraxacum officinale*, de Paardebloem. Wanneer er één soort is die er zich op kan beroemen door iedereen gekend te worden, dan is het wel deze. Onderzoek heeft echter uitgewezen dat er in ons land véle soorten paardebloemen voorkomen: er zijn er momenteel 196 (!) beschreven. Deze inheemse (micro)soorten bezitten evenwel geen van alle volksnamen en hebben daarenboven op een enkele uitzondering na zelfs geen officiële Nederlandse namen in onze flora's. In feite is de (overigens pas sinds 1907 officiële) naam "Paardebloem" de Nederlandse naam van het volledige geslacht *Taraxacum* (STERK, 1987).

De Paardebloem bezit overigens niet alleen

een uitgebreide "woordenschat", maar wordt daarnaast ook gekenmerkt door een buitengewoon rijk en afwisselend leven (vgl. STERK, 1987). En van de meest interessante verschijnselen bij paardebloemen betreft de voortplanting. Het geslacht vertoont namelijk agamospermie (een goede Nederlandse naam is er (nog) niet), een ongebruikelijk wijze van voortplanting waarbij uit de onbevruchte eicel een nieuw embryo kan ontstaan dat verder uitgroeit tot een volwaardige plant ("parthenogenese").

Voor velen zal het een verrassing zijn te moeten vernemen dat er bij paardebloemen ook bedreigde soorten voorkomen. Naast de zeer algemene paardebloemen uit de directe menselijke invloedssfeer (de zgn. cultuurvolgers) blijken er namelijk ook paardebloem-soorten te zijn, die juist als cultuurmijdend te boek staan en dus niet gedijen in sterk door de mens beïnvloede habitats. Het betreft hier dan soorten die gebonden zijn aan droge, voedselarme graslanden zoals duin-graslanden, droge stroomdalgraslanden en krijthellinggraslanden dan wel aan natte voedselarme graslanden van venige bodems, riveerkleigronden en van beekdalen. Met de sterke achteruitgang, zowel kwalitatief als kwantitatief, van deze droge en natte graslanden zijn veel van die soorten thans (zeer) zeldzaam geworden.

Het exemplaar dat op 29 oktober 1993 door Eduard Blink in km-hok 62.32.51 werd waargenomen en genoteerd, zal met een zekerheid grenzende waarschijnlijkheid (helaas) tot de categorie "zeer algemeen" gerekend moeten worden.

Van de "gewone" Paardebloem (*Taraxacum officinale*) zijn in de centrale Genootschaps-

computer inmiddels 727 waarnemingen opgeslagen. Daarvan zijn 344 van Eduard Blink afkomstig (vgl. figuur 3).

HET WAARNEMINGEN-ARCHIEF

Inmiddels is het aantal bij het Genootschap met INVENTAR opgeslagen waarnemingen al weer verder toegenomen en nadert de 260.000. Een groot aantal historische waarnemingen zijn verder alleen nog op papier beschikbaar. Ook bevindt zich nog veel materiaal bij leden van het Genootschap (in notitieboekjes of in het hoofd).

Voor de komende tijd worden, na de heroprichting van de Vogelstudiegroep, vooral veel recente waarnemingen van vogels verwacht. Het waarnemingenarchief wordt op verschillende manieren gebruikt. Naast de onvermijdelijke atlassen begint het Genootschap steeds meer een naam op te bouwen als leverancier van kennis, o.a. gebaseerd op het waarnemingenarchief. De ontvanger van deze kennis zal in veel gevallen hiervoor moeten betalen. De rekeningen worden door het Genootschap aangewend ter financiering van het fonds "Stichting Natuurpublicaties Limburg" (SNL).

Als u te boek wilt komen te staan als de leverancier van de 500.000ste waarneming, wacht dan niet te lang met inleveren!

In een volgend artikel zullen wij uitgebreide statistische informatie geven over het volledige waarnemingenarchief.

SUMMARY

THE 250,000TH RECORD

On 9 February 1994, the Computer Records team of the Limburg Natural History Society entered the 250,000th record into its INVENTAR program. This means that the Society now has the largest collection of electronic plant and animal records in the Netherlands. The "magic" 250,000th record concerns an ordinary Dandelion (*Taraxacum officinale*) and was initially recorded on one of the Plant Study Group's inventory lists. The find was recorded on 29 October 1993 by Eduard Blink, the "top scorer" among our recordists, in the 1x1 kilometre grid block (or atlas block) which includes the village of Terhorst.

LITERATUUR

- BOER, J. DEN & B. GRAATSMA, 1992. Inventariseren van natuurwaarden. Natuurhistorisch Maandblad 81 (1): 13-17.
- HEUKELS, H., 1907. Woordenboek der Nederlandsche Volksnamen van Planten. Nederlandsche Natuurhistorische Vereniging. W. Versluys. (Reprint 1987).
- LANGHE, J.E. DE et al., 1988. Flora van België, het Groothertogdom Luxemburg, Noord-Frankrijk en de aangrenzende gebieden (Pteridofyten en Spermatofyten). Tweede druk. Nationale Plantentuin van België, Meise.
- MEIJDEN, R. VAN DER, L. VAN DUUREN, E.J. WEEDA & C.L. PLATE, 1991. Standaardlijst van de Nederlandse flora. Gortena 17 (5): 75-127.
- ROSS-CRAIG, STELLA, 1979. Drawings of British Plants. Vol.5: Adoxaceae to Compositae. Bell & Hyman, London.
- STAATSBOSBEHEER, 1981. Inventarisatieatlas voor flora en fauna van Nederland. Staatsbosbeheer, Utrecht.
- STERK, A.A., 1987. Paardebloemen, planten zonder vader. Variatie, evolutie en toepassingen van het geslacht paardebloem (*Taraxacum*). Utrecht, Stichting Uitgeverij K.N.N.V.